Ühistöö 1976 nr 64 (29. mai) ja nr 77 (29. juuni)

MEDITSIINIAJALOO LEHEKÜLGEDELT

Heino Gustavson, Meditsiiniajaloo Seltsi liige

Rapla rajoonil on rikas ja huvitav meditsiiniajalugu. Käesolev kirjutis püüab sellest anda lühiülevaate.

MAINIMIST VÄÄRIVAID ARSTE

Karl Espenberg, kes 1803—1806 sõitis admiral Krusensterni laevaarstina ümber maailma, oli Hageri kihelkonnaarst 1797. aastal. Samas kihelkonnas töötas aastail 1900—1904 üks Eesti tuberkuloosivastase võitluse pioneere Albert Magnus Haller.

1885—1886 oli Juuru kihelkonnaarst Oskar Zinoffsky, hilisem Kiievi ülikooli farmaatsiadotsent ja -professor. Märjamaal töötas kihelkonnaarstina 1829—1830 Karl Hermann Hesse, tuntud saksa kirjaniku Hermann Hesse esiisa. 1893. aastal asendas siin ajutiselt kihelkonnaarsti Alexander Jakob Dietrich Pezold, kes peagi saavutas ülemaailmse kuulsuse kui tuberkuloosi spetsialist. 1787. aastast peale praktiseeris mõnda aega Raplas Samuel Reinhold Winkler. Temast sai aastate möödudes Eestimaa kubermangu juhtiv tervishoiuametnik ja tema 1793. aastal Tallinnas ilmunud teos Eestimaa talupoegade haigustest kuulub tänapäeva meditsiiniajaloo kullafondi. Kuuda leprosooriumi peaarst Arthur Kupffer asus sellele kohale 1901. aastal. Olles ühtlasi kubermangu leepraarst, õnnestus tal põhjalikult uurida haiguskoldeid ja aktiviseerida pidalitõbiste eraldamist. Rapla rajoonist põlveneb meie meditsiini suurkuju prof. Albert Valdes (1884—1971). Ta

sündis Järvakandi mõisa valitsejamajas ja lahkus sealt ühes vanematega oma teise eluaasta lõpul. Seega ei ole A. Valdes elanud Lapardil ega Lellaperes (nagu on väitnud A. Kruusimägi ja A. Paidla brošüüris «Rapla rajoon» Tallinn, 1974), välja arvatud kahekuuline hädapeatus A. Valdese isa venna juures Lellaperes enne Kuusikule asumist. Kahjuks ei ole brošüüri autorid valgustanud ka Kuusiku Altveski seost professori eluga. Selle veski rentis A. Valdese isa Otto Valdes 1886. aastal ja viis peagi heale järjele. A. Valdes on Altveskit alati oma ainsaks tõeliseks lapsepõlvekoduks pidanud. Seal suri tema isa 1907 (maetud Rapla kalmistule), seal elas ema kuni 1944. aastani. Mõne sõnaga tuleks valgustada ka Otto Valdest kui kohalikku meditsiinilise abi andjat. Elukutselt oli ta ehitaja ja tisler. Kuid aastal 1869 suunati noormees Tallinna kreisiarsti Eduard Hörschelmanni juurde rõugepookimist õppima. Põhilise kõrvalt jõudis ta meelde jätta muudki. Nii hakkas ta kodumail rõugeid panema, aga ka hambaid kaksama, luumurde lahastama, nihestusi paigaldama, mädapaiseid avama, haavu siduma jne. Vallavalitsus vahele ei seganud. Vastupidi: anti koguni nõusolek, et iga patsient pidi O. Valdesele korra eest 3—5 kopikat honorari maksma. Prof. A. Valdes väitis, et just isa tegevust jälgides tekkinud tal kutsumus arstiks saada. Samuti on Järvakandis sündinud (26. aprillil 1902) eesti nõukogude tervishoiutegelane Viktor Hion. Lõpetanud Tartu ülikooli 1926, tegutses ta järgnevail aastail töölisorganisatsioonides, mille tõttu kannatas kodanliku valitsuse repressioonide all. Aastail 1940 —1946 oli V. Hion esimene ENSV tervishoiu rahvakomissar, 1940. aastast kuulus ta Kommunistlikku Parteisse. Aastail 1946 —1950 tegutses V. Hion ENSV tervishoiu ministrina ja kuni 1952. aastani TRÜ hügieenikateedri juhatajana. Teadlasena on ta silma paistnud sotsiaal- ja koolihügieeni probleemide

ning alkoholismi uurijana. Alates 1945. aastast oli V. Hion ENSV teeneline arst. Ta viimaseks töökohaks oli Tallinna Epidemioloogia, Mikrobioloogia ja Hügieeni Teadusliku Uurimise Instituut, kus ta oli hügieenilaboratooriumi juhataja. V. Hion suri Tartus 24. VII 1969.

RAVIASUTUSED

Hageri 2 voodiga kihelkonnahaiglat nimetatakse esmakordselt 1895. aasta keskel, raviasutuse põhikiri kinnitati jaanuaris 1896. Haigla, mis kuulus kohalikule kihelkonnaarstile Alfred Collinsile, lõpetas tegevuse kevadel 1901.

Kuuda leprosoorium asutati endistesse seminari ruumidesse 1896 (põhikiri kinnitati 18. Xl ja avamisluba anti 25. XI, esimene haige aga hospitaliseeriti 28. XII). Haigete arv oli algul väike, tõusis aga dr. A. Kupfferi ametisse asumise järel peagi 60-ni, kohati isegi 90-ni. 1906 ehitati leprosooriumile korralik töökoda, 1909. aastal saadi põllu- ja heinamaa. Mõlemad asjaolud võimaldasid haigeid tasu eest tööle rakendada ja sellega nende psüühilist surutust leevendada.

Haigla asutati Märjamaal 1849. Kuni XX sajandini kuulus ta Haimre mõisale, siis aga läks üle nn. Märjamaa Arstide Seltsile. Tegelikult kuulus sellesse organisatsiooni ainult kohalik kihelkonnaarst, ülejäänud liikmed olid «toetajad». Siin asus 27. I 1902 tööle esimene meditsiiniõde vaadeldaval territooriumil Natalie Martinson Tallinnast. Tema ülesandeks oli põetada haigeid hospidalis ja teha koduvisiite. 1905. aastal laiendati haiglat: senise 4 voodikoha asemele tuli 17 (Esimese maailmasõja päevil vähendati voodeid 14-le).

Rapla esimene haigla 5 voodit väikeses toas töötas aastail 1889—1895. Siis palus kihelkonnaarst Aleksander Kuzmanov luba asutada korralik raviasutus. Põhikirja kinnitas siseminister 8. II 1896. Haigla kuulus asutajale, seal oli normaalselt 2 voodikohta, kuid häda korral võis seda arvu suurendada 5-ni. Raviasutus likvideeriti 28. I 1916.

Vigala mõisas avati 1860-ndate aastate keskel nn. laatsaret, kus võeti tasuta ravile mõisateenijaid ja -töölisi. Aruannetes kirjutati, et arst valvab hoolega ravi järele. Tegelikkuses nägi asi teisiti välja: näiteks külastas Pärnu arst Oscar Koppe Vana-Vigalat, kus ta töötas mõisaarstina, «regulaarselt üks kord kuus».

APTEEGID

Hageris avas maa-apteegi apteekriabiline Karl Ellrich 12. III 1888. 18. III 1897—14. I 1903 kuulus apteek Sutlema mõisnikule Nikolaus Stackelbergile, edasi kuni 28. II 1904 tema sugulasele ja järglasele Eduard Stackelbregile. Siis ostis apteegi tagasi K. Ellrich, kes müüs selle 23. VI 1915 Alexander Nielsen-Stockebyle. Juuru maa-apteegi avas Rapla kihelkonnaarst Aleksander Kuzmanov 8. III 1900. Kevadel 1902 läks see müügi teel proviisor Hans Saatile. Alates 3. VI 1909 asus apteegi juhataja kohale apteekriabiline Hans Piiper, tuntud loodusteadlase Johannes Piiperi vend. H. Piiper ostis H. Saatilt apteegi 15. XII 1916. Kohilasse maa-apteegi avamist taotles alates 1909. aastast mitu inimest. Toime tuli sellega alles 13. III 1914 Tallinna Raeapteegi proviisor Karl Karlson, kes aga juba 8. V 1914 müüs apteegi edasi Jenny Ellrichile, Hageri apteegi omaniku abikaasale. Et J. Ellrich oli Saksamaa alam, siis interneeriti ta pärast Esimese maailmasõja puhkemist ja apteek suleti 27. XI 1914. 1891 sai apteekriabiline Max Adolphi loa avada Kärus maa-

apteek, mis juba järgmisel aastal töötas. Alates 1909. aastast kuulus see apteekriabilisele Gustav Otsingule. Lelle maa-apteek asus Lalli külas Pelgulinna talus ja see vaadati avamisloa andmiseks üle 16. IV 1912. Apteegi asutaja oli keegi Julian Konstantinovitš Kärust. Alates 6. XI 1912 kuulus apteek J. Konstantinovitši tütrele, Käru apteegi omaniku Gustav Otsingu naisele Valentina Otsingule. Märjamaa normaalapteegi avas proviisor Albert Schmidt 23. XI 1852. Seetõttu tuleb teha korrektiiv turismibrošüüris «Rapla rajoon» toodud väitesse, nagu oleks Märjamaa apteek asutatud 1843 (lk. 17). 1875. a. ostis apteegi proviisor Alexander Schröter, 1888. a. proviisor Hugo Gesper. Viimane suri 1900, sellest ajast peale pidas apteeki lesk palgalise proviisori kaasabil. Märjamaa filiaalapteegina alustas tööd Rapla apteek 22. XII 1866. Kaks aastat hiljem ostis selle proviisor Emil Bienert, kes ühtlasi muutis filiaali normaalapteegiks. 1884 sai apteegi omanikuks proviisor Otto Raikas, 1885. aastal Alu mõisnik R. Lilienfeld. Viimane müüs selle paari päeva pärast edasi Juuru kihelkonnaarstile Oskar Zinoffskyle. 1886 vahetas apteek taas omanikku: selleks sai Rapla arst A. Kuzmanov. 1902 läks apteek üle proviisor Hans Saatile, kes mõni aasta hiljem asutas samasse tööstusliku laboratooriumi. Seal valmistas ta ravimeid ja parfümeeriatooteid, mida saatis müügile Eesti- ja Liivimaa kubermangu linnadesse. Kuid H. Saat polnud siiski esimene parfümeeriatööstur praeguse Rapla rajooni territooriumil. Juba 1848 valmistas Raikküla viinaköögi rentnik Alexander Lewinson rummi ja kölni vett. H. Saat müüs apteegi 14. X 1914 proviisor Rudolf Veinbergile. Vigalas oli esialgu ainult koduapteek laatsareti juures. Ravimeid sinna toodi lähematest apteekidest ning jagati vallarahvale tasuta. Kui aga ilmnesid kuritarvitused, hakati arstirohtu raha eest väljastama. Maa-apteegi Vigalas avas Rapla apteeker H. Saat 27. IV 1910. Ta müüs selle kaks

kuud hiljem apteekriabilisele Adalbert Petersenile (Petersonile). 13. I 1912 andis mainitu apteegi omandiõiguse oma õele Helene Petersenile. Napp ruum võimaldas kirjeldada Rapla rajooni tervishoiuasutuste minevikku vaid üldjoontes.